

SVANEETIA UNUSTATUD MÄGEDES

Fotod: Ennike, Pille Teppandi, Kalle Kiiranen

Tetnuldi edelajarja kaljude tsoonis.

Kui Gruusiat (Georgia, Sakhartvelo) teab iga eestlane, siis Svaneetia mainimise peale kehitavad ilmselt paljud õlgu. Pole ka ime – ei tea ju enamik grusiine tõenäoliselt ka, kus asub Eestis näiteks Võru- või Virumaa. **Kalle Kiiranen** jutustab väärrika Svaneetia mägedest, ajaloo ja kultuurist.

Svaneetia on ajalooline piirkond Loode-Gruusias. Põhjast piirab seda Kaukasuse peaaelik ja ka teistes ilmakaartes on ees kõrged ahelikud, moodustades omamoodi loodusliku kindluse. Tegelikult on ka Svaneetia ise samanimelise ahelikuga looduslikult kaheks jagatud – Ülem-Svaneetia (*Zemo Svaneti*) keskusega Mestias ja Alam-Svaneetia (*Kvemo Svaneti*) keskusega Lentehis.

Gruusial tervikuna on väga uhke ajalugu, alates siis juba e.m.a. eksisteerinud Lazica, Colchise ning Ibeeria kuningriikidest kuni 11.–13. sajandi kuldajastuni, kui valitsesid kuningas David Ehitaja ja kuninganna Tamara. Aastatel 1801–1818 oli Gruusia Vene impeeriumi koosseisus. 1918. aastal vabanes Gruusia

Mestia, taamal paistab Svaneetia ahelik.

nagu Eestigi Vene tsaarivõimu alt, kuid tollal püsis ta iseseisva riigina vaid paar aastat ning oli siis 1991. aastani jällegi Nõukogude Liidu koosseisus. Näiteks Mestias on kõrvuti nii kuninganna Tamara tänav kui Stalini tänav.

Svaneetias on külad ajalooliselt koonduvad kogukondadeks, näiteks *Ušguli*, *Mulakhi*, *Latali*, *Ipari*, *Betšo*. Sellise kogukonna demokraatlikult valitavat pealikku nimetati *mahvšiks* – tema sõna oli seaduseks. Taoline patriarhaalne elukorraldus toimus Svaneetias 19. sajandi lõpuni ja on tänapäevagi oma jälje jätnud.

Ülem-Svaneetias elavad svaanid on väga uhked selle üle, et nende maad pole sõjaga vallutatud. On siiski üks erand – 1876. a purustasid Vene väed Halde küla. Teiseks – Ülem-Svaneetias ei olevat kunagi olnud feodaale ja pärisorjust – ka see annab teatud enesekindluse ja väärikuse.

Samas on nende rahvast kaugetel

aegadel muserdanud lõputud klannidevahelised veritasud (kajastub see ka 2007. aastal valminud filmis "Svani") ja sõdimised kohalike ülikutega, mis on õnneks nüüd ajalooks saanud. Aga sünded sõjatornid on senimaani püsti ja tuletavad neid aegu meelde. Samas teevad just need tornid piirkonna huvitavaks ja salapäraseks.

Isegi lauskmata grusiinide jaoks jäävad svaanid veidi omapäraseks rahvakilluks, kõnekeelgi on neil ju teistsugune kui ametlik gruusia (*khartveli*) oma. Olevat umbes 35 tuhat svaani keele (*lušnu nin*) rääkijat, kuid kirjakeeleks polevat see kujunenud – koolides ja ametiasutustes kasutatakse ikka gruusia keelt.

Gruusia tähestik tundub ladina tähestikuga harjunud inimesele esmapilgul arusaamatute hieroglüüfide koguna, kuid kui hakata süvenema, leiab peaaegu üks-ühese vastavuse ladina omadega ning spikri abil saab näiteks kohanimedid isegi kokku veerida. On

KUIDAS SÕITA SVANEETIASSE?

Eestist Gruusiasse on tänapäeval praktiliselt võimalik sõita vaid lennukiga, kuna Abhaasia kaudu, üle Vene Föderatsiooni piiri välismaalasi ei lasta. Türgi kaudu mööda maad muidugi saaks ka.

Riia ja Tbilisi vahel käib iga päev lennuk. Tbilisist edasi Ülem-Svaneetiasse saab mitmeti – näiteks 370 km rongiga Zugdidi ja sealt 140 km edasi Mestiasse – juhulku auto või mikrobussiga. Võib muidugi tellida ka spetsiaalse sõiduki otse lennujaama vastu. Teenusepakkujaid on palju ja ei pea ju võtma esimest ettejuhtuvat, tasub kaubelda.

Ühistransport on Gruusias odav – näiteks Tbilisi-Zugdidi rongi kupeepileti eest küsitakse 12 lari ehk umbes 80 krooni. Kuid mida edasi mägedesse, seda kallimaks kilomeetri hind läheb – näiteks Mestiast Ušgulisse on vaid 40 km, kuid selle eest küsitakse grupi peale juba 200 lari. Mägitee on mägitee ...

muidugi terve rida kurguhäälilikuid, mida võõramaalasel on raske hääldada. Suhtlemisel kohalikega saab kasutada vene või inglise keelt, kuid noorem põlvkond mägikülades ei oska tihtipeale paraku kumbagi.

Peamiseks kirikuks on Gruusia ortodoksne kirik ning usku võtavad grusiinid väga siiralt ja loomulikult – näiteks isegi bussi või autoga mõnest kirikust mööda sõites löövad paljud risti ette. Jõudis ju ristiusk Gruusiasse juba 4.–5. sajandil. Tähtsaim pühak on Georgi (*Dzgrag*), tänapäeva Gruusia lipulgi on viis punast Georgi risti.

Svaneetias on eriti palju kirikuid, kuid reeglina on need seal väga tagasihoidlikud ja väikesed. Samas hoiti nendes pühakodades aastasadu varjul väga vanu, 10.–12. sajandist pärit hinnalisi ikoone ja kunstsepeid, mis mujal on hävinud. Tänapäeval on enamik vanavara koondatud kohalikkude muuseumisse.

Samuti on svaanidel säilinud ka vanad kristluse-eelsed uskumused, umbes nagu meil taarusk. Tihtipeale on need uskumused ja jumalad segunenud hilisema ristiusu omadega. Ja nii elavad iidset jumalad *Al*, *Dali*, *Kviria*, *Solom*, *Gerbet*, *Ansad* jt edasi svaani kommetes, keeles, lauludes ja kohanimedes. Kui laskusime 2007. aastal koos svaanidega alla „tsanneri väravatest“, siis ühe hiiglasuure kalju juures tänati mägede jumalat Ali tema lahkuse eest.

Svaanidel on palju rahvuslikke pühasid, näiteks *Ligiergi* püha Georgi auks ja seda peetakse lausa 2 korda aastas – mais ja novembris. *Lipanali* püha on jaanuaris, *lamprob* on 14. veebruaril, *hilish* – maiskuus. *Ligurka* püha on 28. juulil ja siis koguneb palju rahvast Inguri orus oleva Kvirike kiriku juurde.

Tore on jälgida svaanide omavahelist suhtlemist – mõnikord tundub, et kõik on omavahel sugulased või vähemalt head sõbrad. Mägiteele ei jäeta keda-

gi, alati leitakse aega peatuseks ning käitlemiseks-kallistamiseks ja põgusaks vestluseks. Ja muidugi gruusiapäraseid uhked žestid, siinkandis ei taandu alati kõik rahale: on ka sellised mõisted, nagu väärikus, au ja uhkus. Meil, põhjamaalastel, on neilt selles osas palju õppida.

Kuulsaim svaan on kindlasti legendaarne alpinist Mihail Hergiani (1932–1969), kes parimas eas hukkus Itaalia mägedes. Mestias on tema kunagises sünnikodus praegu majamuuseum, astronoomid aga on ühele 1978. aastal avastatud asteroidile andnud Hergiani nime. Talle on pühendatud ka mitu raamatut, laulu ja veebisaiti.

Mestia (varem – Seti), kust tavaliselt saavad alguse paljude matkajate rännakud, koosneb tegelikult mitmest külast ja 2002. aasta andmetel oli seal 2600 elanikku. Nii seal kui mujal asulates tasub kindlasti võtta koduõõbimine. See on odavam kui hotellides ja nii näeb kohalikkude elu lähemalt.

Lamaria kirik Ušgulis.

Kui küla- ja ka linnatänavad, kus jalutavad vabalt ringi sead ja lehmad, on kohati küllalt räpased ja räämas, siis kodud on reeglina väga puhtad. Sealkandis ei kuule suviti veel muruniidukite mürinat, kõik vajalikud niitmistööd tehakse vikatiga. Mis Mestias ja mujalgi siin silma hakkab, on palju mahajäetud maju. Ka seal on samad mured nagu meil: töötusimisel on inimesed lahkunud küladest kas alla suurematesse linnadesse või lausa välismaale. Oma jälje siia piirkonda on jätnud ka hiljutised kodusõjad – Abhaasia pole ju kaugel.

Toidust: väga maitsvad on kogu Gruusias levinud *hatsapurid*, kohalik juust *suluguni* ja hapupiim *matsooni*. Svaanid oskavad häid toite teha lihtsatest asjadest – näiteks üks tume ollus, mille nime me ei suutnudki meelde jätta, olevat tehtud juustust ja ... peedilehtedest.

Kaasa tasub osta svaani soola – tehtud on see ilmselt mitmetest maarohtudest ja lõhnab hästi. Kohalikku puskarit (*chacha*) teevad svaanid mitte viinamarjadest (need siin ei valmi), vaid õuntest ja leivast.

MÄGIRONIMISEST SVANEETIAS

Mägironijate jaoks on Svaneetia väga huvitav piirkond – asuvad ju seal sellised kuulsad tipud, nagu Ušba, Šhara, Šota Rustaveli, Tetnuld, Ailama jt, samuti on võimalik teha matku üle erineva raskusastmega kurude.

Svaneetia kohta saab lugeda mitmest veebisaidist, näiteks www.svaneti.ru, www.svanetitrekking.ge. Eestikeelsest kirjandusest leidsin Svaneetia kohta vaid ühe põhjalikuma artikli – 1982. aastal ajalehele Sirp ja Vasar kirjutatud Kuldar Sinki „Svanide maa Svaneti“, mida ka praegu on väga huvitav ja kasulik lugeda.

Tollal käisid eesti alpinistid ja matkajad tihti sealkandis. Samal 1982. aastal toimus Kaukasuses mägituriaad Baksan-

Gestola tipp ja Katõni platoo.

82, kus mitmed grupid alustasid retke põhja poolt Kabardiini-Balkaariast ja liikusid üle peaaeheliku lõunasse Svaneetiasse ja edasi Musta mere äärde. Veel varem, 1968. aastal tegi meie legendaarne polaaruurija ja alpinist Vello Park just Svaneetias grusiinidega ühes grupis olles raskeima kategooria tõusu Ailama tippu.

1990. aastate alguses need võimalused katkesid, Gruusias algasid rasked ja keerulised ajad. Nii rohtusid terves Kaukasuses paljud matkarajad. Vene Föderatsiooni ja Gruusia riigipiir kulgeb ju mööda peaaehelikku ja üle selle ei lubata minna. Kui Vene poole piirivalve bürokraatia tekitab mägironijatele tihti peavalu, siis Gruusia poole suhtutakse asjasse vabamalt – tuleb lihtsalt minna passidega Mestias veidi väljaspool asuvasse piirivalvestaapi ja teile kirjutatakse välja gruusiakeelsed piiriload.

Kui veel 2006. aastal soovitati nii ametlikes infokanalites kui ka matkajate foorumites turvakaalutlustel Svaneetiasse mitte sõita, siis praegusel ajal ajab see jutt küll naerma – nii sõbralikke ja küla-

lislahkeid inimesi olen harva kohanud.

Ja küsimus pole ainult sõbralikkuses – kuigi enamik lihtrahvast pole praeguse presidendiga rahul, on president politseireformiga siiski suutnud heas mõttes korra majja luua. Civil Georgia uudisteportaalist võib lugeda, et 2004. aasta märtsis viisid gruusia eriuksused Svaneetias läbi mitu operatsiooni sealsete „kriminaalsete jõukude“ vastu. Liigub ka kuulujutt, et kohalikud külanemad olid tollal andnud karmi käsu turistide mitte puutuda, sest turism on ju paljudele seal nüüd oluline sissetulekuallikas ja seda peab hoidma. Turismitruppe käibki Svaneetias üha enam ja enam, suveperioodil on kohalikel matkajuhtidel käed-jalad tööd täis.

Nende ridade autor käis koos kolme kaaslasega uue aja Svaneetias esimest korda 2007. aastal. Oli küllalt ambitsioonikas plaan ületada Katõni platoo ja tõusta sealt ka Gestola tippu. Tollal meil see ebaõnnestus ning kõige lõpuks, mägedest väljumisel üks kaaslane kukkus ja murdis käeluu. Siis nägime svaanide abivalmidust – kutsusin mobiili teel

Ušguliiga tutvumas

abi ja umbes 20 meest jätsid pühapäeva õhtul oma toimetused pooleli ja kiirustasid meie pärast mägedesse. Asi lõppes õnnelikult, matkaplaanid aga jäid siiski teostamata.

Järgmistel aastatel käis Ülem-Svaneetias mitu Eesti matkagrupi – Einar Kivisalu (2008), Valdo Kangur (2008 ja 2009). Meie naasime 2010. aastal, sihiks Tetnuld ja Laila. Need tipud on teineteisest suhteliselt kaugel – esimehe peaaeheliku lähedal, teine Svaneetia ahelikul.

Tänapäeval on palju marsruudikirjeldusi ja kaarte ka veebi riputatud, kuid meile huvipakkuvate piirkondade kohta oli infot üllatavalt napilt. Paistab, et sportlikel matkadel käiakse peaaehelikust lõuna pool praegusel ajal siiski vähe ja vanad kirjeldused, niipalju kui neid üldse on, ei tarvitse enam paika pidada. Vanad matkarajad on rohtunud või varingute alla jäänud. Liustikud on viimase paarikümne aastaga tugevasti sulanud, jättes maha palju moreenvalle ja värsked rusunõlvu.

Võrreldes Kaukasuse põhjanõlvadega on

taimestik siin väga lopsakas, mis kohati teeb liikumise füüsiliselt raskeks. Suuri lambakarju, nagu põhja pool peaaehelikku, siin ei kohta, osaliselt seepärast vohab ka rohi. Svaneetia lõunapoolsetel külgahelikel kasvab allpool võimas mets, mis takistab orienteeruda.

Tetnuldile esmatõusu kohta kohtab eri allikates erinevaid andmeid, eestlaste tõuse Tetnuldile pole teada (kõrvalasuva Gestola tippu kohta on teada, et sinna tõusis 1984. aastal Ahti Olli grupp).

Tetnuld tippu kõrguseks on eri allikates pakutud 4800 m kuni 4974 m. Mestiasse on see alati valge ja majesteetlik mägi selge ilmaga kenasti näha – lausa kutsub sinna tõusma. Temast vasakul olev ja madalamana paistev tipp on Gestola. Tetnuldile tõusul sõltub kõik lumeoludest. Liiga palju lund tähendaks allpool laviiniohtu, liiga vähe lund aga kõõlumist mööda pikka jäist harja.

Ka Svaneetia ahelikul asuv Laila (*Leheli, Lahil*) tipp on Mestias hästi vaadeldav, kuid ta pole ahelikust nii selgelt eraldunud ja tema kohta on tunduvalt vähem infot. Kui otsida Google'i abil märgusõ-

na "Laila peak", saadakse hoopis kolm samanimelist uhket tippu Pakistanis. Summitpost'i veebisaidis kirjutatakse, et Svaneetia Lailal on 2 tippu – Põhja-Laila ning Lõuna-Laila. Kõrguseks on neile seal mõlemale antud veidi alla 4000 meetri. Paar fotot ja Vene-aegset veebi riputatud kaarti olidki kõik, mida leidsin. *Lahil* pidi svaani keeles tähendama „äikest“. Veel vähem infot oli Svaneetia ahelikust lõuna pool olevate orgude kohta – tuli jääda lootma, et vanal kaardil märgitud teerajad ja sillad ikka olemas on.

Ka seekord kujunes meie grupi suurusks vaid neli inimest – Jüri Viilismäe, Ennike, Pille Teppand ja mina. Algpunktiks valisime Ušguli, sealt kavatseme liikuda üle 3–4 lihtsa kuru Tetnuld alla. Pärast tippu oli plaan puhata päev Mestias, siis aga uurida Svaneetia ahelikku, ühtlasi tõusta selle kõrgeimasse, Laila tippu ja laskuda lõuna poole alla Lentehisse. Leppisin eelnevalt kokku Mestias elava kohaliku matkajuhi Mihailiga mõnede ööbimiste ja autosõitude osas, marsruudil me abi ei vajanud. Ka mägikülades levib internet – suhtlesime omavahel Skype'i teel.

Huvitav oli vaadata, mis pärast 2007. aastat on muutunud. Oli näha, et Ülem-Svaneetia piirkonda arendatakse. Parandatakse ka Zugdidi-Mestia maanteed – viimane tehakse nüüd lausa betoonist. Vähem kui kuu aega tagasi olid selivoolud siin teid lõhknud.

Mestias saime öömaja Mihaili juures, nagu kokku lepitud. Järgmisel hommikul sõitsime Mestias autoga Ušgulisse. Ušguli koosneb tegelikult neljast külast, mis asuvad 2100–2200 meetri kõrgusel. Osa sealsetest sõjatornidega hoonetest on võetud UNESCO maailmapärandi nimekirja. Ušguli on ühtlasi Ülem-Svaneetia kõige kaugem asustatud punkt. Õeldakse, et kes pole Ušgulis käinud, pole ka Svaneetiat näinud.

Meie võtsime pärast külaga tutvumist oma umbes 30-kilosed kotid selga ja

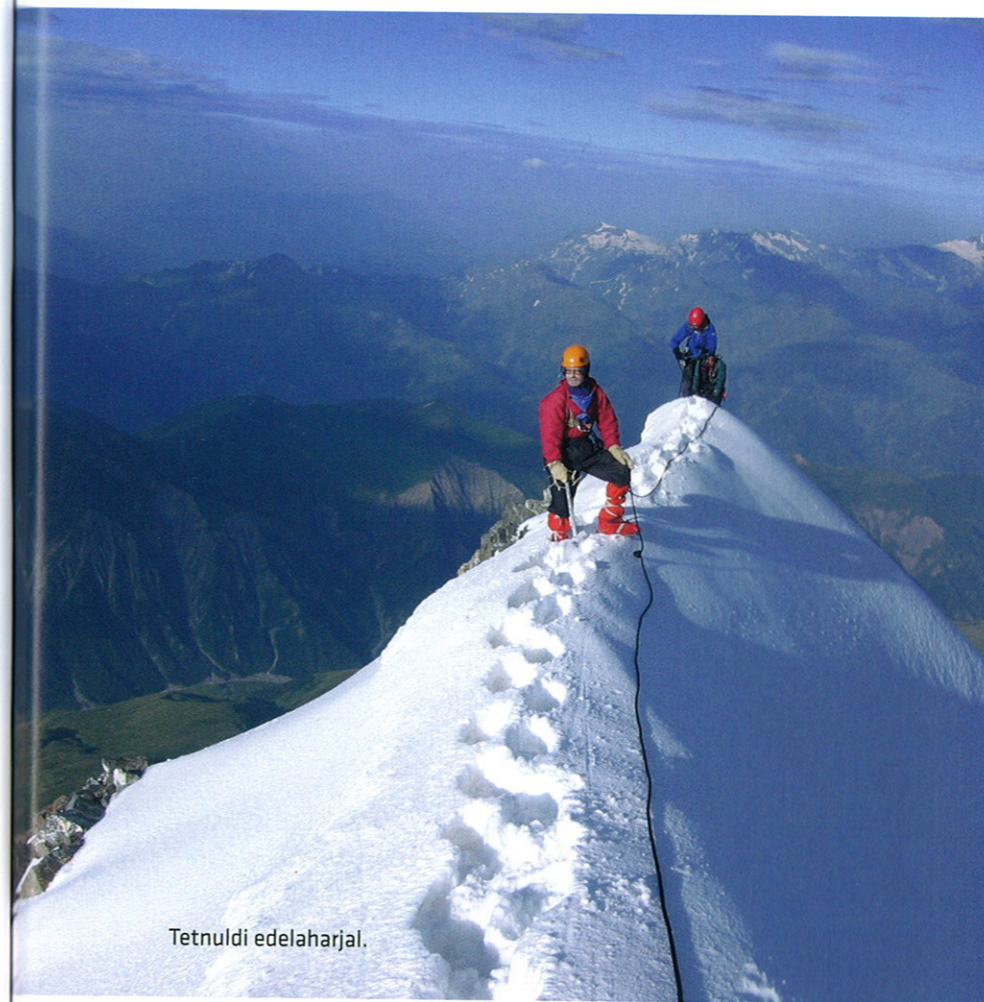
Tetnuldi Adiši orust

alustasime matka. Ilmad olid olnud varem ja olid ka meie matka esimesel kümnel päeval vihmased – sadama hakkas tavaliselt just pärast lõunat. Eks me siis kohandasime oma liikumist ilma järgi. Tõusime juba pimedas kella 4 ajal ja astuma hakkasime kella 6 paiku. Sellegi pooldest saime paar korda läbimärjaks. Ja mitte ainult ülalt sadavast vihmast – siinsetel nõlvadel kasvab väga kõrge rohi ja see oli märg ka hommikul.

Esimesel, 3620 meetri kõrgusel Podaroki-nimelisel kurul leidsime ukrainlaste tuurikirja aastast 1988! See näitab, et sportlikke matku pole siin ilmselt üle 20 aasta tehtud. Kohtasime kogu matka vältel ülevalpool vaid ühte gruppi! Teisel pool kuru asuv Halde liustik aga üllatas oma võimsusega – ei see veel niipea sula! Jääb ju selle ülemjooksule peaaheliku kõige võimsam osa, mis põhja pool on tuntud Bezengi seinana. Puhkepäeva ja riiete kuivatamise tegime Adiši orus, kust avanesid väga uhked vaated maailma ühele kõrgemale jäämurrule. Tetnuldi edelaharja alla liikumiseks pidime veel ületama tehniliselt lihtsa, kuid kiviohtliku Kenti kuru. Oli ka meil seal üks ärev hetk, kus tuli ülalt veereva-

Jäämurrus Tetnuldi all.

Tetnuldi edelaharjal.

te kivide eest kõrvale hüpata.

Matka seitsmendal päeval jõudsimel lõpuks Tetnuldi alla, 3600 meetri kõrgusel olevale Nagebi kurule. Seal pandi meie kannatus proovile – ilmad läksid lõplikult käest ära, nüüd sadas juba ka hommikuti. Ja mitte ainult vihma, vaid ka lumelõrtsi ja rahet, ümbrus aga oli paksu udu sees. Ühe päeva pidime veetma täielikult telgis ja kuulama laviinide mürinaid.

Kohtasime seal ka ühte hispaania gruppi – nendelgi oli plaanis tõusta Tetnuldile. Paraku olid nad selleks liiga vähe aega varunud – hispaanlased jõudsid uduse ilmaga umbes poolele maale ning pidid lahkuma. Meie aga tõusime nende jälgi mööda edasi 4200 meetri kõrgusele lumisele õlale ja püstitasime sinna tuuletaskusse oma viimase laagri.

Grupipilt Tetnuldi tipus.

Järgmisel päeval tegime peaproovi – tõusime mööda edelaharja Adiši poole ulatuva lumise kannuseni. Seal sügavas lumes lõppesid hispaanlaste jäljed ja meiegi pöördusime tagasi. Nähtavus oli tol päeval umbes 40–50 meetrit, kuigi hommikul oli korra ka pooletunnine selge ilm. Kuna järgmisteks päevadeks lubati ilma paranemist, seadsime end uueks tõusuks moraalselt valmis. Pidasime mobiiliga sidet nii Mihailiga kui ka teise Eesti matkagrupiga, mida juhtis Einar Kivisalu.

Järgmisel, 26. juuli hommikul olidki nii Tetnuldi kui ka teised tipud täies ilus näha! Tõusime kiiresti mööda külmutatud lund juba tuttava kannuseni, edasi tuli aga ise teed otsida ja jälgi teha.

Enamik edelaharja marsruuti kulgeb Adiši-poolsel, umbes 30–40-kraadisel lume- ja firnindõlval, teisel pool on võimsad lumekarniisid. Kassidega tuleb seal väga kindlalt astuda, vastasel korral on 500–1000 meetri jagu libisemist-kukkumist. Liikusime samaaegselt neljalises seongus, vaid paari jaise löigu kohal julgestasime naabrit kõiega kas kaljunuki või kirka tagant. Oli tunda suure mäe

Laila tipud.

külma hingust, ühesuunaliste tuulte mõjul olid lumele kohati moodustunud omapärased lumelilled.

Tetnuld tippu jõudsimeni veidi enne kella 10, nii et tõusuks kulus natuke alla 3 tundi. Avanesid väga uhked vaated Katõni platoole, Gestola ja Katõni tippudele, samuti alla roheline Adiši orgu, kus alles mõned päevad tagasi olime. Üle lumekarniisi sai piiluda ka kaugel all olevaid Tsanneri ja Oiši liustikke. Nautisime neid vaateid umbes pool tundi, siis laskusime pooleteise tunniga tagasi laagrisse. Pärast lõunasööki liikusime läbi jäämuru alla Nagebi laagripitsideni, järgmisel hommikul aga edasi Žabeši külla, kust saime juhuliku autoga Mestiasse. Ilmad läksid ilusaks ja olid sellised meie matka lõpuni.

Puhkasime Mihaili pere juures veel järgmisegi päeva ja tegime ettevalmistusi oma odüsseia teiseks etapiks. Tutvusime Mestia vaatamisväärsustega ja ajasime juttu kohalikega. Viimased on mures valitsuse plaanide pärast anda Svaneetias roheline tee välismaistele investoritele, millega svaanide põlised

maad läheksid võõrastele rahameestele. Sellega püütakse arendada turismi, muuhulgas taaselustada kohalikud mäesuusakeskused, nii nagu nad on praegu juba Kazbeki kandis Gudauris. Ja ilma rahata midagi ei tee. Igal asjal on mitu külge – ühes lõunalauas öeldud toostis soovisin, et Svaneetia areneks, kuid ei kaotaks omapära. Et ei muutuks lihtsalt teiseks Šveitsiks.

Tõusu Svaneetia ahelikule otsustasime alustada Inguri vasakkaldal asuvast Lezgar külast – sõitsime Mestiasse sinna kohale järgmisel hommikul veoautoga. Nagu mainitud, puudusid meil selle piirkonna kohta marsruudikirjeldused ja esimesel päeval tõusimegi valesti ning õhtuks laskusime ringiga Lezgarasse tagasi. Siin ahelikel kasvab allpool võimas mets – nii jämedaid kuuski ja halli koorega pöökpuud pole ma varem näinudki.

Järgmisel hommikul läksime uuele katsele ja kohalike abiga saime raja alguse kõrge rohu seest ikka kätte. Edasi probleeme ei olnud, ülevalpool kulges lausa tugev metsaveotee. Vaated avar-

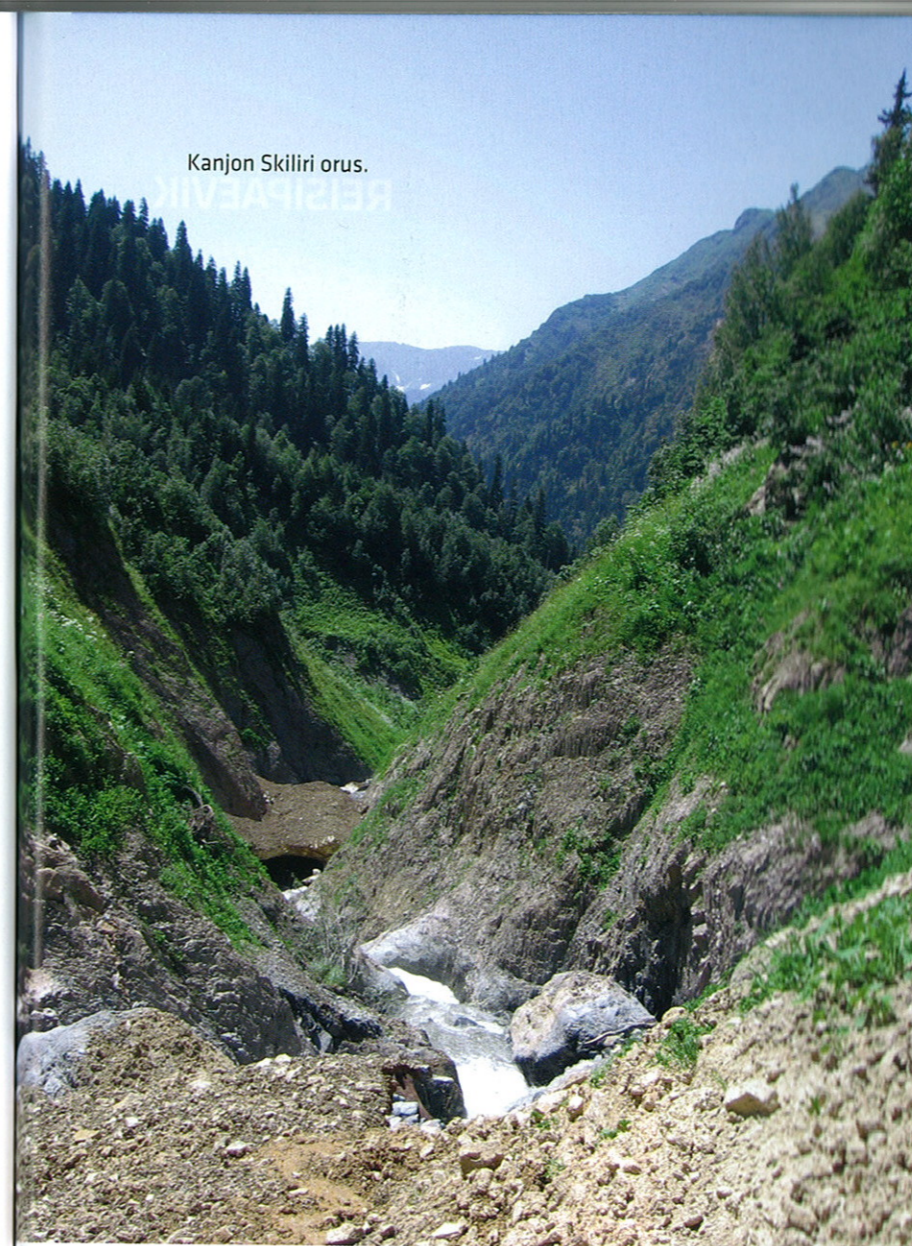
dusid – põhja pool paistsid peaaeheliku tipud, teiste hulgas ka Elbrus ja Ušba. Ühe päevaga me kurule ei jõudnud, kuigi kõrgust võtsime sel päeval umbes 1200 meetrit.

Lihtne Tšiždi kuru asub tegelikult ühel külghelikul. Järgmisel hommikul tõusime selle kivisele harjale – avanes uhke vaade Svaneetia peaaehelikule ja Laila liustikule. Viimase ülaosas oli näha laia lumist sadulat – see ongi ilmselt Džvari kuru, kust kaudu oli meil plaan laskuda lõuna poole Alam-Svaneetiasse. Näha oli ka Laila tippu.

Õhtuks jõudsimeni üle lumise ja lauge liustiku liikudes Džvari kurule, kuhu moreenidele saime oma laagri püsti panna. Seal selgus, et naistel on tervis korrast ära ja nii pidime järgmisel, 1. augusti hommikul Jürkaga kahekesi Laila tippu minema.

Kuid – millisesse tippu? Siitpoolt vaadates oli neid mitu. Tõusime lumisele mäeharjale ja seal esialgu parempoolsesse tippu – avanes küll uhke vaade lõuna poole Skiliri orgu, kuid mingeid märke varasematest tõusudest siia polnud.

Kanjon Skiliri orus.

Põhja pool paistsid aga kaks peaaegu samakõrgust tippu ja nendest lähimal oli binokliga näha ka suurt tuuri. Tõusime ka viimasesse, ilmselt siis Lõuna-Laila tippu, kaardil on selle kõrguseks antud 4008 m.

Järgmisel hommikul panime laagri kokku ja hakkasime laskuma sügavasse Skiliri orgu. Esmalt tuli laskuda kivises kuluaaris, siis traverseerida mööda rohunõlvu vasakule orgu, kuna kaardil oli teerada märgitud just Skiliri vasakkaldale. Allpool täitsid jõeorgu pori ning mätastega kaetud lumekeeled – ilmsed märgid kevadistest laviinidest. Lund mööda oli küll mõnus laskuda, kuid see lõbu lõppes varsti. Paksu lumesilla alt väljus võimas jõgi, kahel pool aga kõrgusid kaljud – kanjon! Viimasest möödumiseks tuli tõusta järsule rohunõlvale, traverseerida kanjoni kohal võsas ja siis jälle alla laskuda. Saime alla, kuid turnimist oli ka sel päeval palju, lisaks tuli õhtupoole ületada veel üks kiire vooluga lisajõgi. Õhtuks jõudsimeni väsinutena Skiliri jõe vasakkaldale metsa vahele, kuhu tugeva teeraja kõrvale jäime laagrisse.

Ja oligi käes matka viimane päev, 3. august. Esialgu liikusime ikka Skiliri vasakkaldal, kus hiljutised selivoolud olid kohati teeraja läbi lõiganud. Paremkaldal kõrgusid kaljuseinad, nii et seal küll liikuda ei saaks. Umbes poolel maal muutus olukord vastupidiseks, aga õnneks oli seal ka sild. Edasi liikusime Skiliri paremkaldal, kus samuti oli väga kindel rada ühinemiskohani Heledula jõega.

Piki Heledula orgu saab Lentehisse, kuid sinna on ühinemiskohast veel umbes 20 km! Ületasime silla üle Skiliri ning edasi liikusime Heledula vasakkaldal mööda tolmust teed. Saime seal ka oma viimase lõunapeatuse ära pidada ja veidi edasi astuda, kui tagantpoolt kostis automüri. Võimas metsaveomasin palgikoormaga liikus Lentehi poole ja juht oli nõus meilegi küüti pakkuma. Naised said koha kabiinis, mehed ja seljakotid aga kõrgele palgikoorma otsa.

Hoidsime trossidest kinni ja pärast lõunat olime Lentehis. Juhusliku mikrobussiga saime juba õhtuks alla Kutaisi. Viimane oli kunagi müütilise Kuldvillakumaa (*Colchise*) ja hilisema Gruusia kuningriigi pealinn. Praegu on see aga Imereetia regiooni keskus ja tema ümbrus on täis uhket ajalugu – Sataplia mägi ja koopad, Gelati ja Motsameta kloostrid jne. Kuid see kõik oleks juba teine jutt ja vääraks omaette kirjutükki. ■

Palgikoorma otsas Lentehi poole.